

Η επίδραση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο κυπριακό νομικό σύστημα

Δύο κράτη, ενωμένα «από το Νόμο»

Κωνσταντίνος Αποκίδης, Δικηγόρος, Ζωγραφένια Καλλιμάνη, ασκ. Δικηγόρος, Χαρίκλεια Α. Μεττή, Δικηγόρος, Νίκος Μιχαήλ, Δικηγόρος, Κωνσταντίνα Σταυρογιάννη, Προπτυχιακή Φοιτήτρια Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Παν/μίου Κύπρου.

Το παρόν πόνημα έχει ως αντικείμενο μελέτης την επιρροή της Αγγλοκρατίας στη διαμόρφωση του κυπριακού νομικού συστήματος. Ειδικότερα, παρουσιάζεται η σταδιακή εξέλιξη και διαμόρφωση του κυπριακού νομικού συστήματος μέσα από τις επιρροές που δέχθηκε κατά τις χρονικές περιόδους της αγγλοκρατίας από το 1878 έως την ανεξαρτησία της Κυπριακής Δημοκρατίας μέχρι και σήμερα. Στη συνέχεια επιχειρείται μία σκιαγράφηση της επιρροής του Κοινοδικαίου και των αρχών της επιείκειας στο Κυπριακό Νομικό Σύστημα, με την ανάλυση ορισμένων από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα που υπάρχουν στην κυπριακή έννομη τάξη. Η γέννηση, η υιοθέτηση και η εξέλιξή τους αναλύεται μέσα από τη νομοθεσία αλλά και την πλούσια νομολογία τόσο των αγγλικών όσο και των κυπριακών Δικαστηρίων.

I. Ιστορικό πλαίσιο

A. Εισαγωγή

Το νομικό σύστημα της Κύπρου, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί σήμερα αντανάκλα την πολυτάραχη ιστορία του νησιού^[1], η οποία εκτείνεται σε βάθος 8.000 ετών, από την αρχαιότητα και τα ελληνιστικά χρόνια, στη βυζαντινορωμαϊκή περίοδο, έπειτα στη Φραγκοκρατία και στην Ενετοκρατία, στην Οθωμανική περίοδο, στην περίοδο της Βρετανικής κυριαρχίας και τέλος στην εποχή μετά την ανεξαρτησία του νησιού μέχρι και σήμερα. Καθίσταται σαφές ότι στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της η Κύπρος βρισκόταν υπό ξένη κυριαρχία, με αποτέλεσμα το νομικό της σύστημα να διαφοροποιείται και να αντανάκλα κάθε φορά τις πεποιθήσεις και τις συνήθειες των δυνάμεων που είχαν τη κυριαρχία του νησιού.

Τη χρονική περίοδο από το 1878 έως και το 1960, κατά τη διάρκεια της οποίας η Κύπρος αρχικά διοικείτο και κατόπιν ανήκε πια επίσημα στους Άγγλους, το μεγαλύτερο μέρος

του οθωμανικού δικαίου αντικαθίστατο σταδιακά από το αγγλικό δίκαιο, όπως συνέβη και στις υπόλοιπες αποικίες του Ηνωμένου Βασιλείου. Ως προς την εισαγωγή του αγγλικού δικαίου στην κυπριακή έννομη τάξη θα πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα στο ουσιαστικό και το δικονομικό δίκαιο, καθώς εισάγονται σε διαφορετικούς χρόνους. Το αγγλικό δικονομικό δίκαιο εγχαθίσταται απευθείας με την ανάληψη της διοίκησης του νησιού από τους Άγγλους και ειδικότερα με το Περί Δικαστηρίων διάταγμα του 1882, εν αντιθέσει με το ουσιαστικό δίκαιο, το οποίο σταδιακά εγχαθιδρύεται μέχρι τη θέσπιση του νόμου 38/1935 με τον οποίο, αφενός κηρύσσεται η γενικευμένη εισαγωγή του common law στην κυπριακή έννομη τάξη, αφετέρου διαμορφώνεται νέα δικαστηριακή οργάνωση.

Κλείνοντας αυτήν τη σύντομη εισαγωγή αναφορικά με την νομική ιστορία της Κύπρου και πριν εξετασθούν αναλυτικότερα οι υποσημειώσεις στις οποίες χωρίζεται η περίοδος της αγγλικής κυριαρχίας επί της νήσου με κριτήριο τον βαθμό ένταξης του Κοινοδικαίου στο νο-

«στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της η Κύπρος βρισκόταν υπό ξένη κυριαρχία, με αποτέλεσμα το νομικό της σύστημα να διαφοροποιείται και να αντανάκλα κάθε φορά τις πεποιθήσεις και τις συνήθειες των δυνάμεων που είχαν τη κυριαρχία του νησιού»

^[1] Andrew Demetriou, 'Litigating And Arbitrating Disputes Involving Ukrainian Enterprises Within

The Cypriot Legal Framework' (Limassol, Cyprus, 2010) 2.

Ιστορία Δικαίου

μικό σύστημα αυτής, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι ο λόγος, για τον οποίο η αγγλική κυριαρχία επηρέασε τόσο την κυπριακή έννομη τάξη, συνίστατο στο ότι αφενός η Αγγλία αποτέλεσε τον πιο σύγχρονο ξένο ηγεμόνα της Κύπρου, αφετέρου το αγγλικό δίκαιο ήταν ένα εξαιρετικά φιλελεύθερο και προηγμένο για εκείνη την εποχή σύστημα δικαίου, με αποτέλεσμα να διατηρηθεί και να παγιωθεί μέχρι σήμερα στην κυπριακή έννομη τάξη, αν και όχι εξ ολοκλήρου καθώς η Κύπρος δέχτηκε επιρροές και από το ευρωπαϊκό ηπειρωτικό δίκαιο, γεγονός που την κατατάσσει στα μικτά νομικά συστήματα. Τέλος, όπως είναι εύλογο το νομικό σύστημα της κυπριακής διαμορφώνεται πλέον και από το ενωσιακό δίκαιο, καθώς από το 2004 αποτελεί κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Β. Χρονικές περιόδους αγγλοκρατίας

1. 1878-1934

Η πρώτη μετριοπαθής εισαγωγή του αγγλικού δικαίου στην κυπριακή έννομη τάξη λαμβάνει χώρα μόλις το 1879, με την ίδρυση του High Court Of Justice, στο οποίο προβλέφθηκε ότι θα εφαρμόζεται το αγγλικό δίκαιο, επιτρέποντας στα κατώτατα δικαστήρια να εφαρμόζουν το οθωμανικό δίκαιο, όπως ήδη έπρατταν^[2].

Ένα πιο αποφασιστικό βήμα για την εφαρμογή του αγγλικού δικαίου, ειδικά στον δικονομικό τομέα, έγινε το 1882 με το Περί Δικαστηρίων Διάταγμα^[3] δυνάμει του οποίου καταργούνται τα οθωμανικά δικαστήρια και εισάγονται οι διατάξεις του αγγλικού δικονομικού δικαίου, με αποτέλεσμα τα δικαστήρια να εφαρμόζουν αφενός την αγγλική δικονομική διαδικασία, αφετέρου το τουρκικό ουσιαστικό δίκαιο, ενώ παράλληλα αντικαθίστανται οι μέχρι τότε δικαστές από Άγγλους. Βέβαια οι Άγγλοι επέλεξαν να διατηρήσουν το

δικαιονομικό σύστημα που υπήρχε την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας, το οποίο όριζε ότι εφόσον ένας από τους διαδίκους ήταν Έλληνοκύπριος ήταν υποχρεωτική η συμμετοχή Έλληνοκύπριου δικαστή στη σύνθεση του δικαστηρίου. Αντίστοιχη πρόβλεψη υπήρχε και για τους Τουρκοκύπριους.

2. 1935-1959

Μέχρι το 1935 ως προς το τμήμα του ουσιαστικού δικαίου οι Άγγλοι δεν θέλησαν να τροποποιήσουν καθολικά το οθωμανικό δίκαιο της εποχής του tanzimat^[4]. Έτσι, λοιπόν, προέβησαν σε κάποιες αφαιρέσεις, αλλά όχι σε καθολική αντικατάσταση του ισχύοντος δικαίου με το common law, όπως συνέβη με το δικονομικό δίκαιο. Ωστόσο, με τον Ν. 38/1935 το τοπίο άλλαξε ριζικά και οι αποικιοκράτες προέβησαν σε μια μαζικότερη, σχεδόν ολοκληρωτική, εισαγωγή του common law και των αρχών της επιείκειας στην κυπριακή έννομη τάξη^[5].

Μεταξύ άλλων, ο εν λόγω νόμος όριζε ότι κάθε δικαστήριο ασκώντας αστική ή ποινική δικαιοδοσία θα εφαρμόζε τους νόμους της Αποικίας, το common law και τις αρχές τις επιείκειας, εκτός εάν είχε γίνει άλλη πρόβλεψη ή προβλεπόταν να γίνει από οποιαδήποτε νόμο της Αποικίας, τους νόμους του Αυτοκρατορικού Κοινοβουλίου καθώς και τα διατάγματα της Βασιλίσσας που ισχύουν είτε για τις αποικίες γενικά είτε ειδικά για την Κύπρο^[6].

Η σημασία του νομοθετήματος αυτού ήταν μεγάλη, καθώς η Κύπρος εντάσσεται πια επίσημα στην οικογένεια του common law^[7], και οι ισχύοντες νόμοι πρέπει πια να ερμηνεύονται σύμφωνα με τις αρχές που διέπουν την ερμηνεία του αγγλικού δικαίου. Και πάλι όμως προβλέφθηκαν εξαιρέσεις ως προς την

«Η πρώτη μετριοπαθής εισαγωγή του αγγλικού δικαίου στην κυπριακή έννομη τάξη λαμβάνει χώρα μόλις το 1879»

[2] George Hill, *A History of Cyprus* (Cambridge University Press 2010) 407.

[3] Gail Ruth Hook, *Protectorate Cyprus: British Imperial Power Before WWI* (IB Tauris 2015) 100.

[4] «Το 1839 με το διάταγμα Χάτι Σερίφ του Γκιουλχανέ εγκαινιάστηκε η περίοδος του tanzimat (1839-1878), η οποία σήμαινε αναδιοργάνωση και είχε ως κύριο στόχο τη δημιουργία νέων σύγχρονων θεσμών, ώστε η αυτοκρατορία να ανακτήσει τη χαμένη δυναμική της. Κύριο σημείο του tanzimat, το οποίο περιλάμβανόταν στο διάταγμα του 1839, ήταν η καθιέρωση ισότητας των υπηκόων ανεξαρτήτως θρησκευόμενου και η

υιοθέτηση νέων νόμων, προσαρμοσμένων στην εποχή τους», Ε Βασιλακάκης και Σ Παπασάββας, *Στοιχεία Κυπριακού δικαίου* (Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002) 24.

[5] Symeon C. Symeonides, "The Mixed Legal System of the Republic of Cyprus" [2003] 78 *Tulane Law Review* 448.

[6] Ν. 38/1935, αρθρ. 49.

[7] Ε Βασιλακάκης και Σ Παπασάββας, *Στοιχεία Κυπριακού δικαίου* (Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002) 30.

Η επίδραση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο κυπριακό νομικό σύστημα

εφαρμογή του common law, αφού τα δικαστήρια εφαρμόζαν τους νομολογιακούς κανόνες του common law, αλλά με την επιφύλαξη των τοπικών συνθηκών.

Ειδικότερα, για τους δικαστές με τον Ν.38/1935 καταργείται το ισχύσαν μέχρι τότε δικαιοδοτικό σύστημα, σύμφωνα με το οποίο σε περίπτωση που ένας από τους διαδίκους ανήκε στην ελληνοκυπριακή κοινότητα ήταν υποχρεωτική η συμμετοχή Ελληνοκύπριου δικαστή στη σύνθεση του δικαστηρίου, αντιστοίχως και για τους Τουρκοκυπρίους. Άμεση συνέπεια αυτού ήταν η πλειονότητα των δικαστών να είναι Άγγλοι.

Τέλος, άμεση συνέπεια της μαζικής εισαγωγής του αγγλικού δικαίου στην κυπριακή έννομη τάξη ήταν να μονοπωλούν οι δικηγόροι-απόφοιτοι νομικών σχολών του Ηνωμένου Βασιλείου τις θέσεις εργασίας στο νομικό επάγγελμα, ενώ το ίδιο συνέβαινε και στο δικαστικό σώμα, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών της αποικιοκρατίας, με την κυριαρχία αυτή να συνεχίζεται δεκαετίες ακόμα και μετά την ανεξαρτησία.

Γ. Ανεξαρτησία

Τον Φεβρουάριο του 1959 οι Βρετανοί συναίνεσαν στη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους. Υπεγράφησαν οι Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου, Ελλάδας, Τουρκίας, ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας, με τις οποίες ιδρύθηκε το ανεξάρτητο κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι Συνθήκες τέθηκαν σε ισχύ στις 16 Αυγούστου 1960, ενώ στο διάστημα που μεσολάβησε από τον Φεβρουάριο του 1959 συντάχθηκε το Σύνταγμα και συγκροτήθηκε ο διοικητικός μηχανισμός του κράτους. Μια κοινή επιτροπή Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων συνέταξε το Σύνταγμα, έχοντας βοήθεια από το εξωτερικό, ωστόσο τα πρακτικά τους παραμένουν αδημοσίευτα μέχρι σήμερα^[8].

Το Σύνταγμα της Κύπρου είναι δοτό και αυστηρό, δεδομένου ότι πολλές διατάξεις έχουν

χαρακτηριστεί θεμελιώδεις, αποτελώντας τον σκληρό πυρήνα του Συντάγματος, χωρίς να δύνανται να υποστούν τροποποίηση. Αντιθέτως, οι διατάξεις του Συντάγματος που δεν ανήκαν στον σκληρό πυρήνα του μπορούσαν να υποστούν τροποποίηση, εφόσον λάμβαναν τα 2/3 των ψήφων των εκπροσώπων της κάθε κοινότητας^[9].

Η θέσπιση νέου Συντάγματος μετά την ανεξαρτητοποίηση της νήσου θεωρήθηκε ως η πρώτη ευκαιρία της Κύπρου μέσα στους αιώνες να αποφασίσει για το δικό της εφαρμοστέο νομικό σύστημα. Υποστηρίχθηκε, λοιπόν, ότι με το εν λόγω θεσπισθέν Σύνταγμα ο νομοθέτης επέλεξε την πιο πρακτική λύση^[10]. Κατά το άρθρο 188 του Συντάγματος, εφαρμοστέο ουσιαστικό δίκαιο ήταν οι νόμοι που τύγγχαναν εφαρμογής μέχρι το 1960, εφόσον δεν συγκρούονταν με τις διατάξεις του Συντάγματος και μέχρι την αντικατάστασή τους από νέους νόμους^[11], ενώ στην περίπτωση που συγκρούονταν, για την εφαρμογή τους καθίστατο υποχρεωτική η τροποποίηση και η ερμηνεία τους με βάση τις συνταγματικές διατάξεις, ώστε να μην αντίκεινται σε αυτές.

Αποκλίνοντας από τον κανόνα του άρθρου 188 του Συντάγματος που καθιέρωνε την προσωρινή μόνο παράταση της ισχύος του αγγλικής προελεύσεως δικαίου για λόγους ασφάλειας δικαίου, ο Ν.14/1960 ορίζει ότι τα κυπριακά δικαστήρια θα συνέχιζαν να εφαρμόζουν το Κοινοδίκαιο και τις αρχές της επείκειας, εφόσον οι διατάξεις ήταν κατάλληλες για την κυπριακή κοινωνία και σύμφωνες με το Σύνταγμα, μέχρι την ολοκληρωτική αντικατάστασή του αγγλικού Κοινοδικαίου. Από την άλλη πλευρά, αγγλικοί νόμοι που εκδόθηκαν μετά το 1960 δεν ήταν εφαρμοστέοι στην Κύπρο.

Ως προς το δικονομικό δίκαιο, σύμφωνα με τις πρόνοιες του Συντάγματος, στη σύνθεση του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου έπρεπε υποχρεωτικά να συμμετέχει ένας Ελληνοκύπριος και ένας Τουρκοκύπριος, ενώ

«ο Ν.14/1960 ορίζει ότι τα κυπριακά δικαστήρια θα συνέχιζαν να εφαρμόζουν το Κοινοδίκαιο και τις αρχές της επείκειας, εφόσον οι διατάξεις ήταν κατάλληλες για την κυπριακή κοινωνία και σύμφωνες με το Σύνταγμα»

[8] Andreas Neocleous, *Introduction to Cyprus Law* (Yorkhill Law Publishing 2000) 15.

[9] Nikitas E. Hatzimihail, 'Cyprus as a Mixed Legal System' [2013] 6(1) *Journal of Civil Law Studies* 48-49.

[10] Symeon C. Symeonides, 'The Mixed Legal System of the Republic of Cyprus' [2003] 78 *Tulane Law Review* 446.

[11] Turgut Turhan, 'The Turkish Cypriot Legal System from a Historical Perspective' [2010] 3(1) *Ankara Bar Review* <http://www.ankarabarasu.org.tr/eyayin/dergi/ABR_january.pdf> ανακτήθηκε 23 Μαρτίου 2017.

Ιστορία Δικαίου

στη σύνθεση του Ανώτατου Δικαστηρίου υποχρεωτικά συμμετείχαν δύο Έλληνες και ένας Τούρκος. Περαιτέρω, τα δικαστήρια που προβλέπονταν ήταν το Ανώτατο Δικαστήριο της Δημοκρατίας, το Κακουργιοδικείο, τα Επαρχιακά δικαστήρια, το Στρατιωτικό δικαστήριο, το δικαστήριο των εργατικών διαφορών, τα δικαστήρια ελέγχου ενοικιάσεων και τα οικογενειακά δικαστήρια.

Εν αντιθέσει με ό,τι συνέβαινε μέχρι το 1960, καθώς το δικαστικό σύστημα της Κυπριακής Δημοκρατίας δεχόταν επιρροές από το ηπειρωτικό δίκαιο (ελληνικό-γαλλικό δημόσιο και διοικητικό δίκαιο) παρατηρήθηκε μείωση της επιρροής που ασκούσε η Αγγλία στους Κυπρίους δικηγόρους, δεδομένου ότι αρκετοί επέλεξαν την εκπαίδευσή τους στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα να εξοικειώνονται περισσότερο με τα ευρωπαϊκά ηπειρωτικά νομικά συστήματα. Ωστόσο, η πλειονότητα των φοιτητών επέλεξε τη νομική εκπαίδευσή της σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αγγλίας. Τέλος, σήμερα στην Κύπρο ισχύει το δόγμα της δεσμευτικότητας των αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου για όλα τα κατώτερα δικαστήρια. Έτσι, μια απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου, με την οποία ερμηνεύεται συγκεκριμένος κανόνας δικαίου, θεωρείται πηγή δικαίου. Ως προς το δόγμα του Κοινοδικαίου, που είναι θεμελιώδους σημασίας στο δικαστικό σύστημα της Κύπρου, εφαρμόζεται η αρχή *stare decisis* (δικαστικό προηγούμενο) σύμφωνα με την οποία τα Κυπριακά δικαστήρια υποχρεούνται να ακολουθούν αποφάσεις που έχουν ήδη εκδώσει πάνω στο ίδιο νομικό ζήτημα ανώτερα από αυτά δικαστήρια. Πηγή δικαίου αποτελούν, επίσης, το Κοινοδίκαιο και οι αρχές της επείκειας^[12] στις περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει άλλη νομοθετική πρόνοια.

Δ. Ενδιάμεσο συμπέρασμα

Συμπερασματικά, η εμφανής επιρροή που άσκησε το Κοινοδίκαιο μέσω της αγγλικής κυριαρχίας στην Κύπρο επί χρόνια παραμένει έντονη ακόμη και σήμερα. Η εισαγωγή στην

Κύπρο του αγγλικού νομολογιακού δικαίου σήμαινε, μεταξύ άλλων, πως η ισχύς του δόγματος της δεσμευτικότητας του δικαστικού προηγούμενου παρέμεινε όπως και πριν από την ανεξαρτησία. Οι αποφάσεις των χωρών της Κοινοπολιτείας και γενικότερα των χωρών του Common Law διατήρησαν την πειστική αξία που είχαν και κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας, οδηγώντας τα κυπριακά δικαστήρια να τις συμβουλευούνται, χωρίς απαραίτητα να δεσμεύονται από αυτές. Ιδιαίτερος στο πεδίο του αστικού και του ποινικού δικαίου, είναι πασιφανής η εισαγωγή σχεδόν καθ' ολοκληρίαν του προϊσχύοντος αγγλοσαξονικού συστήματος δικαίου στη σημερινή κυπριακή έννομη τάξη.

Επίσης, παρατηρήθηκαν και κοινωνιολογικές συνέπειες από την εξάρτηση του κυπριακού νομικού συστήματος από το Κοινοδίκαιο, οι οποίες συνίσταντο, αφενός στην περιορισμένη ανάπτυξη αυτόνομης επιστήμης του δικαίου στην Κύπρο, καθώς σε γενικές γραμμές με το Σύνταγμα του 1960 διατηρήθηκε το προϊσχύσαν δίκαιο, αφετέρου στην προτίμηση της αγγλικής νομικής παιδείας, δεδομένου ότι οι περισσότεροι Κύπριοι σπουδαστές επέλεξαν να φοιτήσουν και μετά το 1960 στις νομικές σχολές της Αγγλίας^[13], με την εξαίρεση μιας μερίδας σπουδαστών που επέλεγε για τη φοίτησή της νομικές σχολές κρατών ηπειρωτικού δικαίου.

Συνοψίζοντας, το κυπριακό δίκαιο εκτός από την έντονη επιρροή του αγγλικού Κοινοδικαίου, δανείστηκε επίσης στοιχεία ιδίως μετά το 1960 από το ηπειρωτικό δίκαιο και σαφώς από το ενωσιακό δίκαιο με την προσχώρηση της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004. Ενόψει του ότι το κυπριακό νομικό σύστημα ομοιάζει με πολύχρωμο πολυδικαιικό μωσαϊκό^[14], οδήγησε τους θεωρητικούς του συγκριτικού δικαίου να το κατατάξουν στα μικτά νομικά συστήματα.

II. Παραδείγματα επιρροών

«το κυπριακό νομικό σύστημα ομοιάζει με πολύχρωμο πολυδικαιικό μωσαϊκό»

[12] *Supremecourt.govcy*, 'Νομικό σύστημα' (*Supremecourt.govcy*) *supremecourt.gov.cy* ανακτήθηκε 23 Μαρτίου 2017.

[13] Dr Seán Patrick Donlan, and others, *A Study of Mixed Legal Systems: Endangered, Entrenched or Blended* (Ashgate Publishing 2014) 239.

[14] Vernon Valentine Palmer and Mohamed Y Mattar, *Mixed Legal Systems, East and West* (Routledge 2016) 75.

Η επίδραση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο κυπριακό νομικό σύστημα

Όπως προαναφέρθηκε, το Κοινοδίκαιο και οι αρχές της επιείκειας είχαν πολύ μεγάλη επιρροή κι εξακολουθούν να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του νομικού συστήματος της Κύπρου. Υπάρχουν αριστά παραδείγματα στην κυπριακή έννομη τάξη σήμερα, τα οποία αποδεικνύουν περίτρανα ότι τόσο το Κοινοδίκαιο όσο και οι αρχές της επιείκειας παραμένουν «ζωντανά» μέσα στο νομικό σύστημα της Κύπρου. Τέτοια παραδείγματα είναι το Διάταγμα παγοποίησης περιουσιακών στοιχείων, το Διάταγμα Norwich Pharmacal, το εξ υποσχέσεως κώλυμα, η αρχή της αυστηρής ευθύνης και η αρχή του πλησίον.

Α. Διάταγμα παγοποίησης περιουσιακών στοιχείων (mareva (freezing) injunction)

Το mareva injunction είναι ένα διάταγμα με το οποίο το δικαστήριο «παγοποιεί» τα περιουσιακά στοιχεία του εναγομένου, ανεξάρτητα από το αν αυτός διαμένει εντός ή εκτός της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου. Στόχος του εν λόγω διατάγματος είναι η διασφάλιση της αποτελεσματικής εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων, αφού εμποδίζει τον εναγόμενο να μεταφέρει ή να διαθέσει τα περιουσιακά του στοιχεία εκτός της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου. Πρόκειται για μία θεραπεία ιδιαίτερα δημοφιλής σε ζητήματα τραπεζικού δικαίου και όχι μόνο. Όποιος αιτείται τέτοιας θεραπείας, οφείλει να προσκομίσει στο δικαστήριο όλες τις σχετικές πληροφορίες^[15].

Αρχικά, το διάταγμα εφαρμοζόταν μόνο σε περιπτώσεις εναγομένων που διέμεναν εντός της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου. Ωστόσο, το 1980 το πεδίο εφαρμογής του διατάγματος διευρύνθηκε νομολογικά, καλύπτοντας και εναγόμενους διαμένοντες εκτός της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου.

Το διάταγμα τύπου Mareva χορηγείται εφόσον πληρούνται οι εξής διαμορφωθείσες από τη νομολογία^[16] προϋποθέσεις :

«(α) καλή συζητήσιμη υπόθεση εναντίον του εναγομένου.

(β) ύπαρξη εντός της δικαιοδοσίας περιουσιακών στοιχείων τα οποία ανήκουν στον εναγόμενο, και
(γ) πραγματικός κίνδυνος αν δεν εκδοθεί το απαιτούμενο διάταγμα, η εκδοθησομένη απόφαση στο μέλλον να μείνει ανικανοποίητη.»

Στην Κύπρο, η αγγλική νομολογία έτυχε εφαρμογής στην υπόθεση *Pastella Marine Co Ltd v National Iranian Tanker Co Ltd*.^[17] Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι διάταγμα τύπου “mareva” δεν μπορούσε να εκδοθεί για παγοποίηση περιουσιακών στοιχείων εκτός Κύπρου.

Με την πάροδο του χρόνου, η αγγλική νομολογία σε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις, διαφοροποίησε τη θέση της όσον αφορά τον περιορισμό στο πεδίο εφαρμογής ενταλμάτων τύπου “mareva”. Έτσι λοιπόν, όπως διαμορφώθηκε σε μεταγενέστερη νομολογία,^[18] τα δικαστήρια πλέον είχαν τη δικαιοδοσία να εκδώσουν διατάγματα τύπου “mareva” για περιουσιακά στοιχεία του εναγομένου τα οποία βρίσκονταν εκτός της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου, αφού πρόκειται για ένα διάταγμα το οποίο λειτουργεί in personam και σε περίπτωση παρακοής του, θα υπάρχουν επιπτώσεις στο πρόσωπο που το παρακούει και βρίσκεται εντός δικαιοδοσίας.

Στην *Metro Shipping & Travel Ltd v. Global Cruisers SA*^[19], το Ανώτατο Δικαστήριο επεξήγησε ότι το διάταγμα τύπου “mareva” καλύπτει φυσικά και νομικά πρόσωπα με έδρα είτε την Κύπρο είτε το εξωτερικό.^[20]

Όπως το Ανώτατο Δικαστήριο αναφέρει στην απόφαση *Marketrends (Capital Market) Ltd v Γεωργίου*,^[21] «η εξουσία του Άρθρου 32 του περί Δικαστηρίων Νόμου για έκδοση προσωρινού διατάγματος έξω από τα όρια του Άρθρου 4 του περί Πολιτικής Δικονομίας Νόμου πρέπει να ασκείται με φειδώ, όχι ως μέτρο γενικής εξασφάλισης ενάγοντα που βρίσκεται αντιμέτωπος με τη μη πληρωμή χρέους» ώστε να αποφεύγεται η ανισορροπία στα δικαιώματα των διαδίκων.

«Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι διάταγμα τύπου “mareva” δεν μπορούσε να εκδοθεί για παγοποίηση περιουσιακών στοιχείων εκτός Κύπρου.»

^[15] EA Martin, *A Dictionary Of Law*, 5th Ed (Oxford University Press 2002) 213.

^[16] *Third Chandris Shipping Corporation v. Unimarine S.A.* (1979) 1 Q.B. 645, 670.

^[17] (1987) 1 CLR 151.

^[18] *Derby & Co Ltd and others v. Weldon and others* (No 2) (1989) 1 All E.R. 1002

^[19] (1989) 1 CLR 182.

^[20] Ibid [185] (Demetriades, J.) “A Mareva injunction, if I can correctly interpret it to be, is an injunction by which a defendant, whether a person or legal entity, foreign or locally-based, is restrained from removing assets that he possesses within the jurisdiction, pending the action and subsequent execution of the judgment obtained by the plaintiffs or a counter-claiming defendant.”

^[21] (2002) 1 AAD 1759.

Ιστορία Δικαίου

Β. Διάταγμα Norwich Pharmacal

Το διάταγμα “Norwich Pharmacal” απαιτεί από τον καθ’ ου η αίτηση να αποκαλύψει έγγραφα ή πληροφορίες στον αιτούντα. Το διάταγμα χρησιμοποιείται ώστε να προσδιοριστεί ο εναγόμενος σε μία διαδικασία ή για να ληφθούν πληροφορίες για την έγερση μίας αξίωσης.

Η αρχή προέρχεται από την υπόθεση Norwich Pharmacal v Customs and Excise Commissioners.^[22] Στην υπόθεση αυτή, η εταιρία Norwich Pharmacal, που ήταν ιδιοκτήτρια ενός τίτλου ευρεσιτεχνίας, γνώριζε ότι η πατέντα αυτή παραβιάστηκε, επειδή το συγκεκριμένο χημικό είχε εισαχθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο από αγνώστου ταυτότητας εισαγωγέα. Κίνησε λοιπόν τη διαδικασία εναντίον του HM Customs and Excise για να υποχρεώσει τους αρμόδιους να αποκαλύψουν την ταυτότητα του εισαγωγέα ώστε να διεκδικήσει αποζημιώσεις από αυτόν.

Οι προϋποθέσεις εξέτασης και έκδοσης του διατάγματος καθορίστηκαν στην υπόθεση Mitsui & Co LTD v Nexen Petroleum UK LTD^[23] είναι οι εξής:

«(i) πρέπει να έχει λάβει χώραν ή κατ’ ισχυρισμόν να έχει λάβει χώραν μια αδικοπραξία από ένα τελικό αδικοπραγούντα, (ii) πρέπει να διαπιστώνεται ανάγκη για την έκδοση διατάγματος ώστε να είναι δυνατή η έγερση αγωγής εναντίον του τελικού αδικοπραγούντος και (iii) το πρόσωπο εναντίον του οποίου επιδιώκεται η έκδοση πρέπει: (α) να έχει αναμειχθεί κατά τρόπο που να έχει διευκολύνει την αδικοπραξία και (β) να είναι σε θέση ή πιθανόν να είναι σε θέση να παράσχει τις αναγκαίες πληροφορίες που θα καταστήσουν δυνατή την έγερση αγωγής εναντίον του τελικού αδικοπραγούντος.»^[24]

Στην Κύπρο έχει τύχει αναγνώρισης και εφαρμογής η παραπάνω αρχή μέσω της υπόθεσης Avila Management Services Limited και άλλος v. Frantisek Stepanek και άλλων^[25] στην οποία αναφέρθηκε ότι η έκδοση του εν λόγω διατάγματος τελεί υπό τη δικριτική ευχέρεια του δικαστηρίου και ότι μάλιστα το δικαστήριο δεν θα ικανοποιήσει ένα τέτοιο αί-

τημα, αν οι πληροφορίες μπορούν να ληφθούν με κάποιο άλλο τρόπο ή αν δεν υπάρχει πραγματική πρόθεση από τον αιτούντα να εγείρει αγωγή κατά του αδικοπραγούντα. Τονίζει δε το δικαστήριο ότι το διάταγμα δεν αποσκοπεί στην απλή ικανοποίηση της λήψης στοιχείων για σκοπούς περιέργειας.

Γ. Εξ υποσχέσεως κώλυμα (Promissory estoppel)

Το κώλυμα είναι κανόνας σύμφωνα με τον οποίο ένας διάδικος εμποδίζεται να ισχυριστεί ή να αρνηθεί ένα γεγονός. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε λόγω δεδικοσμένου, είτε λόγω καταχωρίσεων είτε λόγω συμπεριφοράς.^[26] Υπάρχουν τρεις γενικές κατηγορίες κωλύματος: το κώλυμα λόγω δεδικοσμένου, το κώλυμα λόγω καταχωρίσεων και το κώλυμα λόγω συμπεριφοράς.

Το εξ υποσχέσεως κώλυμα αποτελεί ειδικότερη μορφή του κωλύματος λόγω συμπεριφοράς και, ως αρχή, προέκυψε από την υπόθεση Central London Property Trust Ltd v High Trees House Ltd.^[27] Στην εν λόγω υπόθεση, η ενάγουσα εταιρία μίσθωσε το 1937 μία πολυκατοικία από την εναγόμενη εταιρία, με μίσθωμα 2.500 λίρες ετησίως. Το 1940 πολλά από τα διαμερίσματα εξακολούθησαν να είναι ξενοικιαστικά και ενόψει του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου, οι δύο εταιρίες συμφώνησαν να μειωθεί το μίσθωμα σε 1.250 λίρες το χρόνο, για όσα χρόνια θα διαρκούσε ο πόλεμος. Όταν τελείωσε ο πόλεμος, όλα τα διαμερίσματα εκμισθώθηκαν και η ενάγουσα εταιρεία ζήτησε να επανέλθει το ενοίκιο στην τιμή που είχε συμφωνηθεί αρχικά.

Το δικαστήριο αποφάσισε ότι το μίσθωμα θα επέστρεφε στην αρχικώς συμφωνηθείσα τιμή, μόνο για τα επόμενα χρόνια. Η Ενάγουσα εταιρεία, κωλυόταν να ζητήσει να της καταβληθεί η διαφορά μεταξύ των δύο ποσών για τα χρόνια του πολέμου. Ο Λόρδος Denning, με αυτή την απόφαση, καθιέρωσε το δόγμα του εξ υποσχέσεως κωλύματος, λέγοντας μεταξύ άλλων ότι «χωρίς αμφιβολία, η λογική συνέπεια

«το δικαστήριο δεν θα ικανοποιήσει ένα τέτοιο αίτημα, αν οι πληροφορίες μπορούν να ληφθούν με κάποιο άλλο τρόπο ή αν δεν υπάρχει πραγματική πρόθεση από τον αιτούντα να εγείρει αγωγή κατά του αδικοπραγούντα»

[22] [1974] AC 133

[23] [2005] EWHC 625

[24] Η μετάφραση έγινε από το Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου στην Avila Management Services Limited και άλλος v. Frantisek Stepanek και άλλων (2012) 1 A.A.Δ. 1403.

[25] (2012) 1 A.A.Δ. 1403.

[26] EA Martin, *A Dictionary Of Law*, 5th Ed (Oxford University Press 2002) 181.

[27] [1947] KB 130.

Η επίδραση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο κυπριακό νομικό σύστημα

είναι ότι εάν κάποιος ενεργήσει κατόπιν μίας υποσχέσης για αποδοχή μικρότερου ποσού προς πλήρη εξόφληση ενός μεγαλύτερου ποσού, τότε η υποσχέση αυτή είναι δεσμευτική, παρά την απουσία αντιπαροχής.»

Η αρχή του εξ υποσχέσεως κωλύματος εφαρμόστηκε στην Κύπρο στις αποφάσεις *Georghios Hadjiyiannis v. Attorney-General* [28] και *Despina Markidou v Kyriacos Kiliaris and another*. [29]

Δ. Η αρχή του πλησίον (The neighbor test)

Η αρχή του πλησίον συνδέεται άμεσα με το καθήκον επιμέλειας, η παραβίαση του οποίου συνιστά συστατικό στοιχείο του αστικού αδικήματος της αμέλειας.

Η αρχή του πλησίον διατυπώθηκε στην υπόθεση *Donoghue v. Stevenson*, [30] η οποία θέσπισε την αμέλεια ως ξεχωριστό αστικό αδίκημα. Η κυρία *Donoghue* επισκέφθηκε μία καφετέρια μαζί με ένα άλλο άτομο. Το άτομο αυτό της αγόρασε μία μπίρα, η οποία ήταν σε αδιαφανές μπουκάλι. Η κυρία *Donoghue* αφού ήπια λίγη μπίρα, έριξε την υπόλοιπη στο ποτήρι με αποτέλεσμα να πέσει από το μπουκάλι ένα σαλιγκάρι σε στάδιο αποσύνθεσης. Η κυρία *Donoghue* υπέστη σοκ κι είχε έντονους στομαχικούς πόνους. Κινήθηκε διαστικά εναντίον του κατασκευαστή της μπίρας.

Στην εν λόγω απόφαση, ο *Lord Atkin* διατυπώνει την αρχή του πλησίον ως εξής :

«Πρέπει να ασκείς εύλογη επιμέλεια για να αποφεύγεις πράξεις ή παραλείψεις τις οποίες μπορείς εύλογα να προβλέψεις ότι θα ήταν πιθανό να βλάψουν τον πλησίον σου. Ποιος λοιπόν, κατά νόμο, είναι ο πλησίον μου; Η απάντηση φαίνεται να είναι - πρόσωπα που είναι τόσο εγγύς και άμεσα επηρεαζόμενα από την πράξη μου που θα έπρεπε εύλογα να τα έχω στη σκέψη μου ως έτσι επηρεαζόμενα όταν κατευθύνω το μυαλό μου σ' αυτές τις πράξεις ή παραλείψεις.» [31]

Στην Κύπρο, το αδίκημα της αμέλειας προβλέπεται στο άρθρο 51 του περί Αστικών Αδικημάτων Νόμου Κεφ.148. Όπως αναφέ-

ρουν οι *Αρτέμης και Ερωτοκρίτου*, [32] στο πλαίσιο αγωγής για αμέλεια, ο ενάγων πρέπει να αποδείξει τα τρία συστατικά στοιχεία του αδικήματος, τα οποία συνιστανται στην ύπαρξη υποχρέωσης επιμέλειας του εναγομένου προς τον ενάγοντα, την παραβίαση αυτής της υποχρέωσης από τον εναγόμενο αλλά και την ύπαρξη ζημίας την οποία υπέστη ο ενάγων, ως απόρροια της παραβίασης της υποχρέωσης εκ μέρους του εναγομένου. Σε αυτό το σημείο υπεισέρχεται η αρχή του πλησίον, η οποία μαζί με την έννοια του «μέσου συνετού ανθρώπου» αποτελεί το μέτρο για τη διαπίστωση ύπαρξης καθήκοντος επιμέλειας. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε το Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου στην υπόθεση *Στρατιάρχο Λτδ v. Πέτρου Μιχαήλ* [33], «*Τα στοιχεία του «μέσου συνετού ανθρώπου» και του «πλησίον» διαγράφουν τα όρια της επιμέλειας της οποίας όφειλε να καταβάλει ο εναγόμενος.»*

Ε. Ο κανόνας *Rylands v Fletcher*

Ο νομολογιακός κανόνας *Rylands v Fletcher* [34] καθιερώνει ένα σύστημα αυστηρής ευθύνης σχετιζόμενο με τη διαφυγή επικινδυνού πράγματος. Στην ομώνυμη υπόθεση, οι εναγόμενοι εργοδότησαν έναν ανεξάρτητο εργολάβο για να δημιουργήσει μια δεξαμενή στη γη τους. Καθώς ο εργολάβος προχωρούσε με τη δημιουργία της δεξαμενής δεν την σφράγισε, με αποτέλεσμα, όταν τοποθετήθηκε το νερό στη δεξαμενή, να διαφύγει και να πλημμυρίσει τα ορυχεία του ενάγοντα, που βρισκόνταν στο διπλανό οικόπεδο.

Ο *Lord Blackburn* στην ίδια υπόθεση διευκρίνισε ότι «*εκείνος που για δικούς του σκοπούς φέρνει και μαζεύει και διατηρεί στη γη του οτιδήποτε πιθανόν να προξενήσει βλάβη, αν διαφύγει, πρέπει να το διατηρεί εντός ιδίου κινδύνου και αν δεν το πράξει, είναι εκ πρώτης όψεως υπόλογος για όλη τη ζημία που είναι φυσική συνέπεια της διαφυγής του.»*

Ο Κύπριος νομοθέτης επιχείρησε να κωδικοποιήσει τον κανόνα *Rylands v Fletcher*, εισάγοντας με το άρθρο 52 του περί Αστικών Α-

«η αρχή του πλησίον, η οποία μαζί με την έννοια του «μέσου συνετού ανθρώπου» αποτελεί το μέτρο για τη διαπίστωση ύπαρξης καθήκοντος επιμέλειας»

[28] (1970) 1 C.L.R. 32.

[29] (1983) 1 C.L.R. 392.

[30] (1932) AC 562.

[31] Πέτρος Αρτέμης and Γιώργος Ερωτοκρίτου, *Κεφάλαιο 148 Αστικά Αδικήματα: Δίκαιο Και Αποφάσεις, Τόμος 2* (1^η έκδοση, 2003) 13-14.

[32] Πέτρος Αρτέμης and Γιώργος Ερωτοκρίτου, *Κεφάλαιο 148 Αστικά Αδικήματα: Δίκαιο Και Αποφάσεις, Τόμος 2* (1^η έκδοση, 2003) 8-9.

[33] (1989) 1 AAD 453.

[34] [1868] UKHL 1.

Ιστορία Δικαίου

δικημάτων Νόμου Κεφ.148 ένα μαχητό τεκμήριο, σύμφωνα με το οποίο ο ιδιοκτήτης ή αυτός που είχε την ευθύνη του πράγματος ή αυτός που είχε την κατοχή της γης από την οποία έγινε η διαφυγή του πράγματος το οποίο προκάλεσε τη ζημία, είναι υπεύθυνος για αυτήν. Ωστόσο, το Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου σε πληθώρα υποθέσεων διαχώρισε το τεκμήριο ευθύνης του Άρθρου 52 από το ξεχωριστό αδίκημα αυστηρής ευθύνης που καθιερώνει η *Rylands v Fletcher*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση *Mustafa Hamza V Kyriacos A. Vlachos*, στην οποία τα παιδιά του εναγόμενου βρισκόταν μόνα τους σε χωράφι ιδιοκτησίας του

πατέρα τους και άναψαν φωτιά με σκοπό να φήσουν τα πουλιά που είχαν πιάσει. Η φωτιά επεκτάθηκε στο χωράφι του ενάγοντα και το Ανώτατο Δικαστήριο ανέφερε τα ακόλουθα: Πρώτον, ήταν αμφίβολο κατά πόσο η έλλειψη επίβλεψης των παιδιών από τον εναγόμενο, ήταν αμέλεια. Δεύτερον, τα άρθρα 48, 49 και κυρίως το άρθρο 50 του Κεφ. 148 δεν αποκλείουν την εφαρμογή του κανόνα *Rylands v Fletcher*. Τρίτον, ο εναγόμενος ως κάτοχος της γης από την οποία διέφυγε η φωτιά, ήταν υπεύθυνος για τις πράξεις των παιδιών του^[35].

.....

«διαχώρισε το τεκμήριο ευθύνης του Άρθρου 52 από το ξεχωριστό αδίκημα αυστηρής ευθύνης που καθιερώνει η *Rylands v Fletcher*»

^[35] (V21) 1 CLR 169